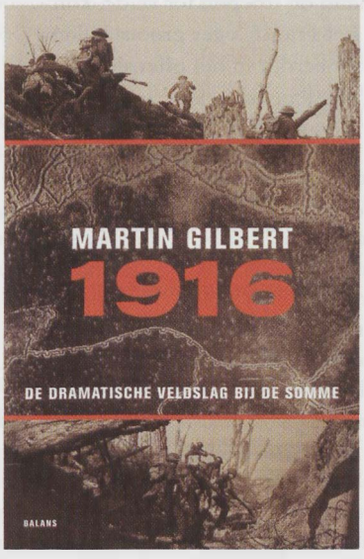
MARTIN GILBERT, *1916. DE DRAMATISCHE VELDSLAG AAN DE SOMME*
(BALANS: AMSTERDAM 2006), 207 BLZ., € 17,50

Britse historici hebben verreweg het grootste aandeel in de stroom publicaties over de Eerste Wereldoorlog. Martin Gilbert schreef in 1994 *The First World War*. Vorig jaar, op de negentigste verjaardag van de Slag bij de Somme, zoemde hij in op het jaar 1916. Het is een relaas over een van de meest dramatische veldslagen in de Grote Oorlog. Op 1 juli, de eerste dag van het offensief, de '*Big Push*' die de Britten diep achter de Duitse linies had moeten brengen, sneuvelden er 19.240 van hen en raakten er ruim 36.000 gewond. Ondanks een langdurig bombardement bleken de Duitse stellingen,

met name de schuilkelders, nog intact. Toen vijf maanden later de wapens zwegen, waren er aan de Somme in totaal meer dan 600.000 soldaten gesneuveld. De Britten hadden slechts enkele kilometers terreinwinst geboekt, ondanks de inzet van het nieuwe wapen, de tank. De Somme figureert in ons collectieve geheugen als hét symbool van de verkwisting van jonge mannenlevens waar de Eerste Wereldoorlog patent op heeft. De Britse opperbevelhebber Haig was na afloop niet ontevreden. Hij hield er de titel graaf en (omgerekend) een bedrag van 5 miljoen euro aan over.
Al werd Haigs doel dan bij lange niet gehaald, Gilbert houdt vol dat de slag toch enige zin had. Duitse troepen moesten weggehaald worden voor Verdun, zodat de Fransen daar konden standhouden. Bovendien kregen de Russen even lucht. De Duitse militaire kracht was zodanig verzwakt dat de legerleiding in februari 1917 besloot tot de onbeperkte duikbotenoorlog; hiermee haalde zij zich de oorlogsverklaring van de Verenigde Staten op de hals, en zoals we weten zou de Amerikaanse deelname aan de strijd in 1918 van doorslaggevende betekenis zijn. Wel jammer dat Gilbert vrijwel uitsluitend focust op zijn land- en gemeenbestgenoten. De Franse bijdrage is slechts een *sideshow* en Duitsers zijn sowieso 'de vijand'.
Gilbert beschikt over een pen die vaardig genoeg is om de navrante feiten rond de slag te beschrijven. Hoe bij een fluitsignaal de jongens met dertig kilo bagage de ladders opklimmen om dan te worden neergemaaid 'als gras in de wei'. Hoe er geen genade geldt voor gewonde vijanden: 'de enige goede Mof is een dode Mof.'
Hoe menig soldaat gek wordt van het trommelvuur en *shell shock* als nieuwe soldatenziekte wordt ontdekt. Hoe de ambulancetreinen binnen de kortste keren vol zitten; hoe alle motorvoertuigen in de modder blijven steken. En permanent heerst er de ondraaglijke stank van halfvergane lijken en hangen flarden gas boven de granaattrechters. De angstige dagboekfragmenten van soldaten die telkens korte tijd later blijken te sneuvelen, zijn ontroerend om te lezen. Een van de overlevenden is J.R.R.Tolkien, de latere auteur van *The Lord of the Rings*: de Dode Moerassen in dit boek (kleverige modder, afschuwelijke stank, dode gezichten onder het wateroppervlak) zijn geïnspireerd op de Somme in oktober 1916.

Jan van Oudheusden

MINEKE VAN ESSEN, *KWEKELING TUSSEN AKTE EN IDEAAL. DE OPLEIDING TOT ONDERWIJZER(ES) VANAF 1800.*
(SUN: AMSTERDAM 2006), 440 BLZ., € 24,50

Dit boek vertelt de geschiedenis van de opleiding tot onderwijzer. Historisch pedagoog Mineke van Essen laat met beschrijvingen van ideeën, praktijken en portretten van gezaghebbende representanten en kwekelingen zien, hoe het opleidingsonderwijs na 1800 zocht naar de 'steen der wijzen': een juiste verhouding tussen intellectuele vorming en culturele geletterdheid. Bevredigend is het nooit geweest. Soms zag men de functie van onderwijzer als doorgangshuis naar een 'hoger', lees: beter betaald, beroep. Onderwijzers uit de eerste helft van de vorige eeuw lijken een nijver volkje. Naast hun dagtaak studeerden ze voor hogere aktes, en daarnaast waren ze vaak actief in de plaatselijke politiek, de journalistiek of de drankbestrijding. Op heel jonge leeftijd stonden deze 'professionals' *avant la lettre* al voor een volle klas kinderen. Voor veel meisjesstudenten vormde de op-